

Асноўныя накірункі партыйнай палітыкі па забеспячэнні сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў Савецкай Беларусі кадрамі выкладчыкаў у 20-х гг. XX ст.

А.М. Каспяровіч
г. Мінск, БДПУ

Жыццёва важнай задачай пры пабудове ў 1920-х гадах сеткі сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў была праблема забеспячэння іх выкладчыцкімі кадрамі. Вырашаць названую праблему прыходзілася ў надзвычайна цяжкіх эканамічных умовах пасляваеннай разрухі і ў складанай грамадска-палітычнай сітуацыі першага дзясяцігоддзя савецкай улады.

У самым пачатку 20-х гадоў у БССР меў месца востры недахоп працаўнікоў асветы, ў тым ліку і выкладчыкаў сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Частка выкладчыкаў сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў Беларусі ў выніку войн (1914-1920 гадоў) апынулася за межамі Беларусі ці была прызнана ў шэрагі Рабоча-Сялянскай Чырвонай арміі. Значная частка, якая засталася, паходзіла ў сваёй большасці са «старой», яшчэ царскіх часоў, інтэлігенцыі, з якой далёка не ўсё лаяльна ставіліся да савецкай улады і жадалі працаваць у савецкай сістэме адукацыі.

Згодна штатных раскладаў тэхнікумаў у 1920-1921 навучальным годзе ў іх павінна было працаваць 118 выкладчыкаў. У рэчаіснасці там займалася выкладчыцкай дзейнасцю 85 чалавек, што складала 72% ад неабходнага [1, с.35]. У сувязі з рэзкім павелічэннем ліку тэхнікумаў у наступным 1921-1922 навучальным годзе патрэба ў педагагічных кадрах для гэтых навучальных устаноў таксама рэзка ўзрасла. І наяўная колькасць выкладчыкаў сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў складала ўсяго 42% ад неабходнага па штату [4, л.261]. Такое становішча вяло да таго, што некаторыя прадметы з вучэбнага плана зусім не праходзіліся. Так, напрыклад, у Слуцкім педагагічным тэхнікуме каля 12% прадметаў у 1921 годзе, якія былі зацверджаны ў плане, не выкладаліся [6, л.15].

Вышэйшымі дзяржаўнымі і партыйнымі органамі былі распрацаваны і пачалі ажыццяўляцца меры пры-
кметы, накіраваныя на вырашэнне праблемы забеспячэння выкладчыцкім персаналам навучальных
стануў рэспублікі. Трывала забяспечыць патрэбы сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў у кадрах
такога тыпу падрыхтоўка іх праз вышэйшыя навучальныя ўстановы. Але пакуль у рэспубліцы толькі ства-
ралася сама вышэйшая школа, патрэбна было знасці іншыя крыніцы задавальнення патрэб ССНУ у вы-
кладчыцкіх кадрах, бо адкладваць стварэнне новых навучальных устаноў такога тыпу было не магчыма.
Заму рэспубліканскія дзяржаўныя органы бачылі галоўнай крынічай вырашэння кадровай праблемы
ССНУ прыцягненне да працы ў іх тых педагагічных работнікаў і спецыялістаў з вытворчасці, хто па сваёму
адукацыйнаму ўзроўню маглі там працаваць.

Адным з першых крокаў у гэтым накірунку было прыцце 29 сакавіка 1920 г. Рэвалюцыйным ваенным
звестам Заходняга фронту пастановы аб адкамандаванні ў навучальныя ўстановы рэспублікі з вайско-
вых часцей, штабоў, упраўленняў і ўстаноў арміі ўсіх працаўнікоў асветы, за выключэннем службовых асоб
аграненага складу, а таксама асоб, якія працавалі выкладчыкамі ў вайсковых школах [7, л. 134].

Кіруючыя дзяржаўныя органы бачылі таксама выйсце са склаўшагася сітуацыі з забеспячэннем пед-
аграмі ССНУ у прыняцці захадаў для прыцягвання працаўнікоў асветы да працы ў сістэме адукацыі
іншых устаноў рэспублікі, дзе яны працавалі не па спецыяльнасці. На другім Усебеларускім з'ездзе Саве-
таў у снежні 1920 г. па дакладу аб народнай асвете была прынята рэзалюцыя «Аб мерах да павелічэння
школьшых работнікаў Беларусі» у якой, у прыватнасці, шмат увагі надавалася пытанню ўкамплектаван-
ня выкладчыцкімі кадрамі навучальных устаноў рэспублікі. Так, згодна з адным з раздзелаў названай рэза-
люцыі пры Народным камісарыяце асветы былі створаны адпаведныя органы – тройкі, якія займаліся пры-
цягненнем культпрацаўнікоў з іншых устаноў і накіраваннем іх на працу ў навучальныя ўстановы сістэмы
адукацыі, у складзе прадстаўнікоў НКА, Кампрацы і Прэзідыума ЦВК. Такія ж тройкі былі ўтвораны ва ўсёх
з прадстаўнікоў НКА, Укампрацы і выканкамаў.

На з'ездзе было прынята рашэнне аб звароце да НКА РСФСР з хаданіцтвам аб адкамандаванні
распараджэнне Наркамата асветы БССР работнікаў асветы – уладжэнцаў Беларусі. Таксама было выра-
шана хаданіцца перад СНК РСФСР аб дазvole НКА Савецкай Беларусі звярнуцца з заклікам да школь-
ных і іншых культурных работнікаў – уладжэнцаў Беларусі аб іх вяртанні з РСФСР у Беларусь для правяд-
вання культурна-асветніцкай працы [11, с. 74–75].

У выкананне рашэнняў другога Усебеларускага з'езду Саветаў урадам БССР у пачатку 1921 г. быў
прыняты «Заклік да культурных працаўнікоў, уладжэнцаў Беларусі». Для пабудовы сеткі школ, прафе-
сара-тэхнічных і культурных устаноў для ўсіх нацыянальнасцяў у рэспубліку запрашаліся «працаўнікі асве-
ты, якія б ведалі край, яго прыроду, гаспадарку, гісторыю, мовы яго народаў і ў той жа час маглі б узяць
дзел у камуністычным будаўніцтве» [3, л. 56–57]. У дакуменце асобна падкрэслівалася вялікая важнасць
для народнай асветы рэспублікі работнікаў, якія маглі б выкладаць на беларускай мове.

На другой сесіі ЦВК БССР у лютым 1921 г. пытанню забеспячэння навучальных устаноў педагагічнымі
кадрамі была ўдзелена адпаведная яе важнасці ўвага. Цэнтральны Выканаўчы Камітэт рэспублікі паста-
ваў прыняць усе неабходныя захады да вяртання працаўнікоў культуры на радзіму і асігнаваць сродкі
памеры пяці мільёнаў рублёў на выдачу пад'ёмных вяртаючымся [3, л. 59].

У лютым 1921 г. СНК БССР па узгадненню з СНК РСФСР была прынята пастанова «Аб вяртанні
на Беларусі працаўнікоў культуры, уладжэнцаў Беларусі». Згодна з ёй дазвалялася адкамандаван-
ня выкладчыкаў, уладжэнцаў Беларусі, якія знаходзіліся на службе культасветны і іншых цывільных уста-
ноў РСФСР і савецкіх рэспублік, у распараджэнне Народнага камісарыяту асветы БССР. НКА Савецкай
Беларусі меў безумоўнае права адзвацца працаўнікоў асветы, якія раней займалі пасады ў сістэме адука-
цыі ў межах Беларусі, мелі навуковыя ці літаратурныя працы на беларускай мове, ці прысвечаныя белару-
скаму жыццю і жадаючыя пераехаць у Беларусь. Усім савецкім установам падпісвалася аказваць ім
абсалютнае садзейнічанне ў перездзе і перавозцы іх сем'яў і маёмасці ў БССР [3, л. 58].

12 мая 1921 г. СНК РСФСР сваёй пастановай абавязваў наркаматы працы і асветы адкамандаваць
распараджэнне НКА БССР усіх працаўнікоў асветы – уладжэнцаў Беларусі [10, с. 125].

Адной з мер па ўмацаванню педагагічнага складу сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў было
прыцягненне да выкладання ў іх інжынераў розных спецыяльнасцей – агронамаў, тэхнікаў, якія працавалі

на вьтворчасці. Так, педагогічны персанал Беларускага Дзяржаўнага палітэхнікума ў 1920 г. амаль на 80% складаўся з інжынераў розных спецыяльнасцей, большасць з якіх служылі ў савецкіх установах. Выкладцаў у тэхнікуме яны маглі толькі пасля снойнай працы, у вечар [5, л.34-35].

Кіраўніцтвам НКА БССР прымаўся таксама адпаведныя захады па запрашэнні спецыялістаў з РСФСР. У 1921 г. на пастаянную працу ў Беларусь прыехалі выкладчыкі ВНУ Масквы і Петраграда. У іх ліку Б.К. Армфельд, В.І. Пераход, У.У. Шаццелаў. Вядомыя вучоныя з Масквы Я.А. Заморын, М.В. Патапаў прыязджалі чытаць лекцыі па шэрагу спецыяльных дысцыплін. У 1921–1922 гг. яны вялі заняткі як у Беларускам палітэхнічным інстытуце, так і ў рабочым тэхнікуме пры ім [5, л.34-35].

Для ўпарадкавання справы выкладання ў ССНУ Галоўпрафадукацыі НКА БССР 8 мая 1923 г. паставілі замацаваць выкладчыкаў за педтэхнікумамі і «дазволіць ім толькі ў свабодны час прысвячаць сябе іншым навучальным установам» [5, л.34-35].

Праведзеныя ў пачатку 20-х гг. мерапрыемствы дапамаглі задаволіць мінімальныя патрэбы тэхнікумаў Савецкай Беларусі ў выкладчыцкіх кадрах і далі магчымасць нармальна функцыянаваць гэтым установам. У выніку прынятага комплексу мер у Беларусь да канца 1921–пачатку 1922 гг. вярнулася больш за 300 працаўнікоў асветы, з якіх каля 50-ці пачалі працаваць выкладчыкамі ў сярэдніх спецыяльных навучальных установах рэспублікі [падлічана па: 2, с.87; 8, л.4; 9, л.19].

Літаратура

1. Войтенко В. Народное образование в Белоруссии: По статистическим данным за 1921г. // Вестник Народного Комиссариата Просвещения С.С.Р.Б. – 1922. Вып. 7–8. С. 38–42.
2. Ільошын І.М. і Умрэйка С.А. Народная асвета ў Беларускай ССР. – Мінск: Учпедгіз, 1961. – 438 с.
3. НА РБ ф.6, воп.1, спр.5.
4. НА РБ ф.6, воп.1, спр.15.
5. НА РБ ф.6, воп.1, спр. 17.
6. НА РБ ф.6, воп.1, спр. 1843.
7. НА РБ ф.42, воп.1, спр. 89.
8. НА РБ ф.42, воп.1, спр. 156.
9. НА РБ ф.42, воп.1, спр. 344.
10. Народное образование в БССР: Сборник документов и материалов: в 2-х т. – Минск: Наука и техника, 1979-1980. – Т. 1: 1917–1927 гг. – 459 с.; Т. 2: 1927–1941 гг. – 463 с.
11. Резолюция 2-го Всебелорусского съезда Советов по докладу о народном просвещении // Школа і культура Савецкай Беларусі. – 1921. № 1–2. – С. 74–75.